

Юрій Вухналь

**ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ФЕДЬКА ГУСКИ**

Юрій Вухналь

**ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ФЕДЬКА ГУСКИ**

З М І С Т.

Життя й діяльність Федька Гуски	5
1. Трудовий день Федька Гуски	5
2. Як Федька Гуску в театрі качали	7
3. Лист Федька Гуски	10
4. Любов Федька Гуски	12
5. Федько Гуска про нові методи	14
6. Федько Гуска „експонат“	16
7. Федько Гуска в загсі	18
Ініціатива	19
Гинуть традиції	21
„Полова проблема“	24
На груші	25
Надзвичайні збори	27
Ех!	31
Оповідання цапа Бородатого	33

В середині 20-тих років, в Харкові, в редакції «Селянська Правда» що її редагував голова спілки селянських письменників «папаша» Сергій Пилипенко, замордований пізніше в НКВД, можна було постійно бачити молодого юнака, який штильгулькав на одну ногу. Вигляд у нього типовий для сільського комсомольця. То був плужанський початківець Юрій Вухналь. Він виконував у «Плузі» обов'язки кур'єра і ніхто тоді напевне не догадувався, що з Вухналя вийде талановитий і надзвичайно кольоритний гуморист. Пізніше, коли Вухналь став уже відомим, його можна було часто бачити в товаристві визначного поета Олексі Влизька, розстріляного з групою українських діячів після вбивства Кірова. Вони дружили і Вухналь дуже вправно допомагав глухонімому Влизькові розмовляти з співбесідниками. Після розстрілу Влизька зник і Вухналь. Він і Влизько, як і всі талановиті наші письменники був у літературній опозиції і не хотів вступати до ВУСППУ (Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників), яку очоляла зарозуміла людина та бездарний драматург Іван Микитенко і в яку входили так само мало обдарені, зате дуже запобігливі перед «генеральною лінією» партії кар'єристи від літератури.

Вухналь зійшов з літературного життя ще дуже молодим і нам здається, що колиб його письменницька діяльність не була так трагічно перервана, то він виріс би в одного з найбільших українських гумористів. Його кольоритний і плястичний

гумор, незрівняний у нашій пореволюційній літературі та тонкий психологізм і глибокий соціальний зміст образів виносить творчість Вухналя далеко за рамці звичайної гуморески. Хто зна, чи виріс би з нього за сприятливих умовин український Чехов, тільки з більш веселою вдачою і без жадного натяку на моралізування.

В 1929 р. Державне Видавництво України видало «Гуморески» Вухналя. Туди увійшли найголовніші і найкращі його твори. Там теж було поміщено «Життя й діяльність Федька Гуски».

Редакція.

ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕДЬКА ГУСКИ

1. ТРУДОВИЙ ДЕНЬ ФЕДЬКА ГУСКИ

Зустрів я недавно свого давнього товариша — Федю Гуску. Сумний він та невеселий. Питаю:

— Чого, Федю, на життя так невесело дивишся?

Сів біля мене Федя, плюнув через губу (за давньою звичкою) та сумно-пресумно:

— Ех, братішка, умов для праці немає, затирають нас, кожен тобі пакость норовить підстроїти, бюрою лякає, хуліганом узиває!

— ...Дома то й спокою тобі не дають, — казав далі Федя. — Прокинувся я вчора ранком, а мати ще снідати не зварила. І сказав я їй усього два слова: мовляв, мамашо, пора вам продукційність праці підвищити, пораетесь біля печі років тридцять, а кваліфікації ні на копійку.

А вона й скипіла:

— Тобі й їсти не слід би давати, — бродиш, як барбос той...

— Киньте, — кажу, — мамашо, бухтїти. Не розумієте потреб сьгоднішнього дня, то й не сікайтесь. А не дасте снідати, сам у погріб піду й молока нап'юся.

Мати за чаплю та в опозицію:

— Я тобі голову розвалю!

І стало мені образливо, і подався я геть із хати. Іду собі вулицею, гульк — лежить проти двору баби Одарки собака — хвіст одкинув й очі заплющив.

Не інакше, — думаю, — як скажений, одвернись тільки, а він тебе за ногу цап — і пропадай, Федьку Гуско, не на фронті, а в оточенні мирному.

• Думаю — вбити треба, поки людей не поколошкав. Узяв каменюку й ахнув його — так він і не тріпонувся.

Як вибігла тут баба, як заголосить:

— Та чи він тебе чіпав? За що ти собаку безневинного погубив, барбос ти іродський?

Підступив я до неї та на вухо:

— В ГПУ хочеш? Ти бачила, як він очима водив та як хвіст одкинув? Та він у тебе самасшедчий!

А воно мені:

— Сам ти самасшедчий!

Досадно мені стало — як ти її переконаєш? — повернувся й пішов до сельбуду.

— Слиш пацан, — питаю піонера, в сельбуді хто є?

А воно мені:

— Який я тобі пацан?!

Взяв я його за гузир однією рукою, а другою за вухо.

— Та ти, — кажу, — отак на питання старої гвардії відповідаєш? Та ти знаєш, гнидо аліментарна, може я за тебе страждав у революцію. Ех ти, зміна єрундова!

Та керуючою рукою по задниці його, по задниці... Верещить воно, пручається. Пустих я його, а самому досадно: зміни путящої немає!

Зайшов у сельбуд, а там сидить Пріся. Я до неї, як товариш, положив руки на груди й хотів побалакати про внутрішній стан нашої продукції, а вона як заверещить та від мене.

Тоді я їй:

— Ех ти, міщанка, наскрізь прогнівша, може, товариш на політичну тему хотів з тобою побалакати, а ти тікаєш. Міщанка ти!

Вийшов із сельбуду і світ мені немилый.

А тут назустріч суне піп, та в новій рясі. Не витримав я... плюнув на його рясу та голосом, повним пролетарської зневаги:

— Ех ти, опіум!

А він:

— Ви, товариш Федір Гуска, пообережніш, а то я за таку антирелігійну пропаганду жалітися буду.

А я йому:

— Цить, а то вмреш! За себе не ручаюсь...

І сумно мені, пресумно: опієм, так би мовити, і той огризається.

Іду повз крамницю, а там очищену виставлено — так я з горя й хильнув. Та й подумати так: ну, не питиму я, не питимеш ти, а там третій пити не схоче. Питаю я тебе, хто ж тоді питиме? А випустили: збиток видимий державі.

Не пригадую я після того нічого — не стільки від горілки, як од горя.

А на другий день на бюро мене.

— А защо? За віщо?

Федько подивився на мене, шукаючи співчуття.

— Та воно, бач, Федю, не добре таки ти робиш, — промовив я.

Федько враз одсунувся од мене:

— Ах ти, угодоваць! А ще товаришом звешся! Зачуха ти, а не товариш!

Я змовчав. Правду кажучи, боявся, щоб мій закладничий товариш Федір Гуска по вуху мене не дзенькнув.

2. ЯК ФЕДЬКА ГУСКУ В ТЕАТРІ КАЧАЛИ

Побачив я Федю і не впізнав — усе наче Федьчине, а лице ні.

Не лице, а розруха 1920 року: потоптане та поковириєне, наче череда по ньому пройшла.

Під лівим оком ліхтар темносиній припаяв хтось, а правого не помітиш — запухло і з бровою зрівнялося.

Губа верхня й на губу не похожа, скоріше на перепічку скидається, що тільки-тільки з сковороди гарячої знята, а нижньої губи не видно — покриває її верхня, наче покрішкою.

Що про ніс, так і говорити нічого: та ні ніздрі тобі, ні перенісся — однородна маса та й годі, одно слово — не ніс, а груша бергамотська!

— Федю, — кажу, — це ти?

А він голосом трубним:

— Я! Що, пізнати важко?

— Важко! І хто це тебе так?

— Це мене, — каже Федя, — широкі кола трудящих так спаскудили на культурному фронті. Сідай, — розкажу.

Сіли, розказує Федя:

— Дали мені оце, братишка, на днях ролю грати. Думаю — раз грати, так грати, а роля така: ловить червона армія повстанців у лісі, а в тій армії я червоноармійцем. І от ловимо ми гадів отих, коли це з-за куща як стрельне запроданець капіталу й убиває вроді мене. Я падаю, лежу мертвий, а потім підходять товариші й несуть мене геть. Вивчив, звичайно, ролю оцю добре й жду вистави.

У неділю грати треба було, а я візьми та й прихворни — морозити стало мене, так я, щоб не підводити товаришів своїх, хильнув трохи й пішов ролю грати.

Став я і жду виходу, коли чую:

— Виходьте, стріляйте! — шепоче суфлер.

Як вискочили ми; хотів я стрельнути, коли це — бух! із-за куща. Треба мені падати — і упав я, не стрельнувши.

Упав і лежу, вроді на смерть убитий, а за сценою стрілянина, хлопці кричать — ролі свої грають. І так мені досадно стало: яка ж це, думаю, в чорта роля, коли тебе вбивають, а ти хоч би слово! Та так досадно, що не втерпів я й повернувся до суфлерської будки, а там Сашко сидить — суфлірує. Я йому потихеньку:

— Придумай, Сашко, хоч маленьку репліку, а так — вбили тебе, а ти й лежи, як дурень. Придумай, Саша, нехай я вроді хоч помучусь трохи. А то таке — лежи, мовчи... Хіба це роля?

А він:

— Цить, не ворущись, а то все спортиш.

А я знову прохаю його по-хорошому, а він усе своє:

— Цить, не балакай.

Тут ще досадніше мені стало:

— Чого ти, — кажу, — задаєшся? Чого ти з себе режисера гнеш? Дурень ти, а не суфлер! Давай репліку!

А він аж прискає:

— Іди ти, — каже, — до чортової матері! Не ворушись!

Ех ти, — думаю, — ще лаяти мене будеш?!

Як підсунусь до нього та як попру йому в будку репліку матюкальну та другу.

Аж чую — беруть мене за ноги — гульк, хлопці нести мене, як погіблого, збираються.

А я дригаю ногами, мовляв, не руш мене, а вони беруть, бо з будки Сашко шпоче:

— Беріть його. Чого стоїте?!

Ох, як розсердився я тут, як дригону ногою, як гукону:

— Не руште мене, бо я грати вже не хочу!

Та як повернусь до будки, як торохну кулаком:

— Ти що, гад, диктатуру тут проявляти свою хочеш?!

Сашко:

— За — ві — су!

Дали завісу. Публіка регочеться, аж лягає. Вискочив тоді Сашко з будки та як гукне трудящим широким масам:

— Товариші громадяни, вистави не буде, бо Федько Гуска все спортив і мене бити нахваляється!

А ти знаєш, яка в нас маса. Скажи, що вбий чоловіка — і вб'є. Як заревуть усі тут:

— Де Федько, давай його, сукиного сина, сюди!

Я в підпілля — під сцену.

Витягли мене звідти та як почали качати, так думав, що з Федька Гуски галушку зроблять.

— Невже ото так задоволені були, що качали тебе так дуже? — питаю Федю.

Федя довго дивиться на мене з призи́рством, а далі каже:

— Запуда ти грішна! Ти думаєш, на руках мене качали? Якби на руках! А то по підлозі, от защо досада бере.

3. ЛИСТ ФЕДЬКА ГУСКИ

Минув день, минув другий, а потім третій і четвертий, як бачив я востаннє Федю Гуску.

Наче у воду пірнув мій Федя. Розпитував, але ніхто докладно не міг сказати, де він є.

Одні казали — на хутори пішов, другі запевняли — до дядька в гості на храм чкурнув.

І раптом на п'ятий день увечері отримуємо листа. Сидимо ми в кімнаті осередковій, коли це вбігає Ягор Еко (як ми його прозвали), матлає білим конвертом і гукає:

— Братці, лист!

— Од кого?

— Вгадайте!

— Та кажи від кого? — гуртом кинулись до нього, і Ягор вигукнув:

— Од Феді.

— Та ну? Відкіля ж це він?

— Слухайте! — і Ягор голосно прочитав:

„Комсомольському осередкові від ув'язненого Феді Гуски“.

Ми, вражені, замовкли — невже Федя достукався таки тюряги? Ягор розірвав конверт і читав далі:

„Застінки Жабокрюківської холодної, 17 вересня 1927 р.
Дорогі мої товариші!

Третій день я томлюся в неволі, серед глухих стін — ув'язнений і відірваний од усього світу.

Одірваний од вас, товариші, одірваний од села свого рідного, одірваний од рідних своїх. Третій день мучуся у сирих мурах Жабокрюківської холодної й не знаю, коли все це кінчиться.

Я вже оголосив голодівку й третій день нічого, крім хліба, борщу та каші, не їм.

Вже охляв так, що й з ліжка не підводюся, лежачи їм і сплю. Ув'язнили мене ганебно й не по правді. Я протестую!

На тому тижні я пішов сюди на храм до дядька в гості, йшов і втомився, бо спека була сильна. Я заліз у соняшники біля якогось баштана, щоб спочити в холодочку.

В горлі мені сохло, і я поліз далі рачки в холодочок, коли дивлюся — кавун лежить, я й вирвав його, щоб хоч трохи у роті промочити. Коли глянув на хвостик кавунячий, аж він ще не прив'ялий, мабуть, думаю, зелений і вирвав другий. Вирвав та й лежу, відпочиваю. Коли це позаду мене як гукне:

— Ти чого по чужих баштанах лазиш?

Дивлюсь — чолов'яга з кийком. Дивуюсь:

— Хто лазив?! Ти бачив, що я лазив?

Він кийком заміряється і тремтить.

Бачу по обличчі — типовий куркуляка й за кавуна може голову розбити.

— Ти чого кавуни чужі рвеш? — не вгаває він.

Мене це образило:

— Ти, — кажу, — бачив, що я кавун рвав? Ти мені скажи, ти бачив? Кугут ти чортів, тобі тільки кавуни твої й милі, а те, що міжнародна атмосфера напружена, так то тобі й за вухом не свербить?! — Підвівся я й хотів іти геть, а він за руку мене та як гукне:

— Куме Терешку, сюди!

Дивлюсь — летить кум Терешко. Я тікати.

Бачу, що мені діватися нікуди, і навіть не пригадую, чи я вдарив кого, чи мене вдарили.

Щосили подався я геть од цієї несвідомої маси. Щось дивне діялося, товариші мої дорогі, на полі: за мною біг чолов'яга з кілком, за чолов'ягою біг кум Терешко, за Терешком хлопчик з батоном, потім вибігла баба стара й подалася навперейми мені.

Я гукав їй, щоб вона тікала з дороги, бо горе їй буде. Вона не слухала мене й покотилася від мене.

І згодом за мною бігло все живе населення баштанів.

Сил не мав я, братці, тікати, а тут ще десь собаки взялися, й мене впіймали.

Я не пручався, лише спокійно попередив, коли мене потягли до села:

— Товариші, тільки без хуліганства!

Вели мене по всьому селу, тримаючи за руки, та так, що аж пальці отерпли.

Скільки я не протестував — не допомогло.

Зараз сиджу за ґратами.

Звертаюся до вас, товариші, — рятуйте!

Влаштовуйте мітинги, проводьте кампанію за визволення Федька Гуски.

Надішліть сюди ноту протесту. Протестуйте одностайно, масово, бо індивідуально нічого не поробиш — у колективі сила.

Не забувайте Федька Гуски“...

Другого дня ми рушили в Жабокрюківку. Увійшли в село і не знали куди рушати. До холодної — не знаємо, де вона, до дядька Федьчиного — біс його знає, де ж він живе.

Стояли — стояли, а далі рушили навмання через усе село.

Потім нам показали сільраду, і ми подалися туди.

Враз Ягор зупинився й скрикнув:

— Ура, братці, найшли! — і показав у бік рукою.

Ми глянули й побачили недалечко від сільради невеличке приміщення з одним віконцем. Ми були певні, що Федя там, бо до віконця було причеплено пляток, а на ньому напис:

«Не забувайте Федька Гуки!»

4. ЛЮБОВ ФЕДЬКА ГУСКИ

Ми сиділи на дубках біля сельбуду, і Федя, обнявши мене однією рукою й примруживши око, час-од-часу спльовуючи, розповідав мені сумну свою любовну історію:

— Спочатку наші дипломатичні взаємовідносини з Дунькою були досить добрі й нормальні — обніму, було, кріпко, цмокну в щоку, а вона лише солідарно підморгує та хіба коли-не-коли скаже:

— Федьку, не політканствуй, куди ти ото рукою поліз? Ану зараз же вийми!

У Дуньчиній клуні я був як у себе дома, це було, так би мовити, моє повпредство. Прийду, ляжу на примістку й почувую себе, як недоторкана особа на ворожій території.

Так було до тої пори, доки в наші справи не встрявали Дуньчині батьки й не мали ніякого впливу на її особу. Але якось (Федя зітхнув) Дунька підпала під вплив батька й матері і почала вірити їх брехливим наклепам.

Захопивши владу до своїх рук, батько й мати — ці твердолобі консерватори — повели таку скажену агітацію проти мене, що я не знав, де й дітись.

От, уяви собі, одного разу в неділю виходить Дуньчина мати — цей міністер внутрішніх хатніх справ — на колодкї і привселюдно на жіночому, так би мовити, парламенті виступає з провокаційною мовою, мовляв, Федько Гуска — барбос і падло, та я його, ракла, й у двір до себе не пущу, а не то що дочку заміж за нього оддам. На колодках у той час була тітка Мокрина, а ти ж знаєш тітку Мокрину — це ж не жінка, а чортова радіотрансляція. Через день все село знало про виступ і з усіх боків коментувало промову Дуньчиної матері — натякаючи на загострення взаємовідносин поміж нами та на розрив.

Я сам добре почував, що тут пахне розривом.

І не помилився. Одного разу я таки підмовив Дуньку піти погуляти і, залишивши піджак свій у клуні, пішов на леваду.

Через годину повернувся й побачив жахливу картину. На мій піджак Дуньчині батьки зробили ганебний наскок. Це був справжній розгром.

Як потім виявилось, батьки шукали якогось листа, що начебто я писав до Гапки Сапронової.

Це мене так обурило, та й справді, братушка, це ж було нечуване пахабство, що я тут же у Дуньчиному дворі помінявся з матір'ю гострими потапами. На другий день у селі тільки й розмови було, що про мій розрив. Ворожі до мене кола населення галасували, що, мовляв, так йому й треба, сучому синові, і побоювалися — коли б я Дуньчиним батькам вікон не побив.

Помірковані кола стояли на моєму боці.

— Ну, а як же ти — не шкодуєш? — запитав я Федю.

Федя глянув на мене, усміхнувся, плюнув і гордо промовив:

— Мені хіба що — вони плакати будуть, а не я. Я ще вчора з хуторів двоє замовлень одержав: Хвесьька Карпова — гуляти в неділю заклика, а Горпина Капронова на Покрову прохав прийти, — он як — поняв?

5. ФЕДЬКО ГУСКА ПРО НОВІ МЕТОДИ

Оця зустріч з Гускою відбулася в надзвичайному місці, а саме на печі.

Ніхто на селі не знав, де Федько. Тоді я пішов до його хати.

— А де ж це Федя? — здивовано запитав матір.

Вона вилаялась і нехотя хитнула на піч.

— Вилежується, барбос, щоб йому боки одлежало!

За комином хтось важко зітхнув, заворушився, і знайомий Федьчин голос спокійно буркнув:

— Киньте ви старі методи самокритики. Хто там?

— Я! Хіба не впізнаєш?

— А-а! — зрадів голос. — Чого ж ти стоїш — лизь сюди без докладу — я не бюрократ.

За хвилинку я сидів біля Гуски. Він лежав, як завжди, спокійно на гарячій черені, розкуйовджений і заспаний.

— Чого, Федю, лежиш?!

— А чого ти сидиш?! — спокійно відповів він.

Далі смачно чвиркнув кудись на комин.

— Слухай, що ти робиш, там же мати! — злякався я.

Федько гордо посміхнувся.

— Не бійся. В матір не попаду, я тепер за новою методою плюю, — лежачи. Плюю через комин і в помийницю попаду. Насобачився!

Тепер я посміхнувся.

— А хіба й ти за нові методи?

— Спрашуєш! — і Федько зітхнув. — Уже через них і постраждав. Позавчора із зборів вивели.

— Защо?

— Під час доповіді про нові методи роботи серед дівчат Химку Сапронову спробував за новою методою пригорнути, а вона в плач, — так вони й вивели. А ти ще питаєш, чи я за нові методи. Оце лежу, а спитай мене — чого я лежу? Лежу, бо по-старому робити не хочу, а от дай нові методи, тоді побачиш, що Федько зробить. Тільки, щоб дійсно методи. Щоб така — раз-раз і в дамках. Не така, як добровільницька. Оголосили — бери роботу, яку хочеш. Добре, а як я, наприклад, ніякої роботи не хочу. Так ні! На бюро звольте... От ти мені скажи, що це за добровільництво. Я за такі методи: от, приміром, я п'ю, а ти до мене так підійди з новою методою, щоб я враз пити покинув. Ото, я розумію, метода. Або ось конкретно: лежу я на печі, мені, ні вставати, ні робити не хочеться. А ти ось візьми нову методу, підійди з нею до мене так, щоб мені встати й робити захотілося.

Федько Гуска солодко позіхнув і сонно додав:

— А так звичайно, не подумавши, можна сказати: „мертва душа“ Федько.

Гуска знову смачно чвиркнув через комин.

— Та куди ж ти плюєш, помийниці тобі мало!? — скрикнула десь іздолу мати.

Федько несподівано моторно підвівся з місця і стурбовано гукнув:

— Хіба не в помийницю попав?

А потім, глянувши додолу, спокійно повернувся на своє місце й незадоволено промимрив:

— Чого ж ви склаку затіваєте? Пересунули помийницю на інше місце та ще й лаються. Попереджайте, як пересовуватимете.

Я почав прощатися. Гуска, чухаючи правою ногою литку лівої, байдуже запитав:

— Ідеш уже?

Іду.

Ну й катись!

6. ФЕДЬКО ГУСКА „ЕКСПОНАТ“

Готувалися до „Свята врожаю“.

Робота біля виставки експонатів аж кипіла.

Я влаштував відділ „Вороги врожаю“, дістав самогонного апарата, діжку з-під барди, пляшки — розташував усе це, коли заходить Федько, — обдивився експонати, підійшов до апарата, далі подивився на мене й похитав головою.

— Чого, — кажу, — Федю, головою хитаєш?

Федько показав рукою на апарат і запитав:

— Що це?

— Апарат!

— Ех ти, „апарат“, — обурився Федя, — насмішка це над апаратом. Хіба такі апарати та на виставку виставляти?!... Ех ти, од життя одстав. Ти дай на виставку апарат новішої конструкції, щоб продукція його гар'ю не воняла, щоб навіть духу не чулося. Тепер, браток, боротьба за якість продукції, народ не дурак, ти йому дай продукцію чисту, як сльоза, щоб він не міг розпізнати, чи це первак першої стадії, чи сороківка. А ти апарат періоду громадянської війни виставляєш. Ех ти! Ти Федю Гуску попрохай — тому що Федя Гуска спец у цій справі.

Дивлюсь через годину — пре Федя до мене „апарат новішої конструкції“ й бочку поперед себе котить.

— Це, — каже, — взамін твоєї, бо хіба в тебе бочка для закваски, — пародія якась, а не бочка; покажи бочки на п'ять відер, бо за одно відро й поганитись ніякого тобі роцоту.

На „Свято врожаю“ знову Федька зустрів, та ще як зустрів.

Тільки рушили карнавалом — чуємо, гукає хтось:

— Подождіть, а я?!

Дивимося, летить до нас Федько, а ноги Федькові викрутаси найскладніші виробляють, то нога за ногу зачепиться, то як пружини розійдуться, а руки — як крила.

І до всього цього перев'язаний Федько, як дружко на весіллі, плякатом, а на тому плякаті літерами великими написано:

ДИВІТЬСЯ, ГРОМАДЯНИ, ЯК ЗЛІСНО ДІЄ ПЕРВАК-САМОГОНКА НА ОРГАНІЗМ ЛЮД- СЬКИЙ

Підскакує до мене Федько, обхопив руками й голосом п'яним, як дим:

— Товариш, друг ти мій партійний, ти поймай — як, стерва, действує, — від однієї пляшки ухили в ногах з'явилися. Держи мене, а то додолу брякну.

Схопили його ми під руки та від карнавалу, а він упирається:

— Одскоч, опозиція, не чіпай революціонера старого Федька Гуску, — він за революцію страждав!

Насилу вкоротали його та поклали під стогом від виставки недалеко.

Кінчили карнавал, приходимо виставку відчиняти, глянув я — немає Федька.

„Ну, думаю, — чорт із ним, пішов кудись“.

Відкрили урочисто виставку — народу повно.

Почади оглядати експонати, коли — чуємо — гукає хтось у відділі „Вороги Врожаю“.

— Сюди, товариші, „експонат“ у бочці якийсь лежить. Що воно за „ворог врожаю“?

Так гуртом і посунули.

Дивлюся — лежить хтось у бочці з-під закваски, — самі чоботи видно.

Коли це звідти, наче з бовдура, голос знайомий Федьків:

— Який я тобі, заразо, експонат? Прочитай об'яву, тоді тріпай язиком!

Гульк, — дійсно, біля ніг Федькових паличка в землю встромлена, а на паличці папірець, а на папірцеві тому рукою Федьковою написано:

ОБ'ЯВА

Це не експонат лежить, а Федя Гуска, — не
чіпай і рукою не руш, бо по пиці з'їзду

7. ФЕДЬКО ГУСКА В ЗАГСІ

Далеко попереду нашої підводи білою блискучою дорогою
прямувала вайлувата постать. Коли наші сани порівнялись
з нею, постать сміливо сіпнула за повідки коней і гукнула:

— Стій, бюрократи, — підвозь Федька Гуску!

— А-а, Федю, — озвався я, — сідай!

— А що ж ти, думаєш, — не сяду? — і Федько з розгону
стрибнув у сани.

— Де, Федю, був?

— У загсі.

— Ти?!

— Я.

— А де ж наречена?

Федько поважно повернувся й показав руками назад.

— Кажись, — он — он чвалає...

Ми здивовано озирнувся, а Федько сів зручніше й
пояснив:

— Важко тепер, братці, дівчину путящу знайти — дуже
важко! Вже в загсі розглядив, що за пташка, а то б —
пропадай молоде життя моє! Після отого конфлікту з
Дуньчиними батьками я припинив з Дунькою всякі стосунки
й почав ходити до Мотрі. Ходив я, ходив — горнеться дів-
чина до мене, а я візьми та й бухни:

— Ходімо в загс.

А вона:

— Ходім.

Зібралися й пішли.

Прийшли, а там черга, та така, як на гріх — і в хаті не
вміщається. Стали ми на дворі й стоїмо. Стоїмо, а воно
мороз, невесело стало мені, думки сумні заворушилися про
життя молоде і т. ін. Глянув на молоду, стоїть вона посиніла
й посміхається до мене.

„І чого б ото, думаю, посміхатися?“

Став докладніше фотографію її розглядати — незавидна фотографія: у мене носик, а в неї ціла носюра, а в дітей, думаю, од такої спадщини що буде? Горнеться вона до мене:

— Чи скоро там, Федю!

— Не вмреш, — кажу, — почекаєш, не така вже й цяця.

Вона тоді:

— А ти що?!

А я:

— Та не те, що ти!

Вона мені:

— Хто, ти?!

Я їй:

— Я!

Вона до мене, а я до неї, я слово, вона десять. Я тоді рішуче:

— Ти, — кажу, — що, на розрив нариваєшся?

— Плювала я на тебе й на розрив твій! — кричить вона.

— Я тебе, — кажу, — плюну, чортова зазноба!

За криком не зчулися, як і черга наша дійшла до столу.

— Товариші, не затримуйте, реєструйтеся швидше, — гукає реєстратор. — Згодні? Хочете записатись?

Я до нього:

— Та що мені життя не миле, щоб я з оцією тигрою записався? — та од столу.

Гуска замовк, а згодом знову зітхнув і сумно сказав:

— Важко тепер знайти путящу подругу життя, дуже важко...

ІНІЦІАТИВА

— А то ви, папашо, здря мене словами нехорошими звиваєте, — промовив Андрій Книш, скидаючи з лівої ноги чобіт. Почухав п'яту, скинув другий і поліз на піч.

— Хіба мені, думаєте, важко кізяки з хліву вичистити, або Маньці різки нарізати, — то все пусте, жаль бере тільки, що ініціативи своєї прикласти нікуди, от що, папашо.

Далі поклав ноги на комин, руки під спину до гарячого череня, і знову звернувся до батька:

— Ви, папашо, правильно мислити не можете, ви так — таки гляньте на наше господарство з точки зору політичної економіки і побачите, що не господарство, а пережиток старого капіталістичного общества, важкі наслідки царського режиму, що триста років гнітив робітничу клясу і селянство, — он що, а ви мене поприкаєте, так би сказати, паразитом зиваєте. Ви мені „фордзон“ дайте, тоді я вам покажу, як хазяйствувати.

Андруша потягся й солодко позіхнув.

— Хіба в нашому хазяйстві я можу ініціативу прикласти, коли я, папашо, реальних наслідків у цьому не бачу, хоч не-хоч — „упадочний настрої“ буде. Щоб не бути голословним, я вам факти наведу, наприклад, „фордзон“, папашо, — сів я на нього, придавив відповідну пружинку (Андруша вперся ногою в комин) і пішла рвать, цок-цок — впорав десятину, а хіба нахазяйнуєш з нашою кобилою, і коли ти її багатом, а вона тобі й амортизацію просить.

— Або ще факт, — Манька наша. Мені соромно до неї і підступити: засмоктана, худа, в кізяках, наче з барди вилізла. Ну, а так подумайте собі, не дай всього та делегація з-за кордону до нас у Гнидівку заїде та дипломатичним голосом запитає:

— „Ану, товаришу Книшу, господарство своє покажіть нам, будь ласка“.

— Мені, папашо, аж страшно подумати. Це не корова, а прямо таки підрив авторитету, непорозуміння в нашій сільсько-господарській системі. Ви, папашо, дайте мені корову швайцарської породи, хлів з німецькою підлогою та дахом голяндським, то я такого покажу, що хоч і самій американській делегації, так носа втру...

На печі було тепло й Андруша знову солодко позіхнув і, вже сонно, казав далі:

— Таку ж не... радіс... ну ка... рти... ну ми ба... чимо...

коли глянем... о на наше три... пілля. По... ки ми... не... п.. р.. е...

Андруша солодко позіхнув утретє й... заснув.

Батько довго сидів за столом і сумно хитав головою.

Надвечір Андруша прокинувся, протер рукою очі, потягся, почухав потилицю і зліз додолу. Взявся й вийшов надвір, узяв вила й пішов до хліву.

„Треба вже старого порадувати, а то знову дискусію увечері підніме“ — думав про себе.

Підійшов до хліву й став на порозі: Манька по коліна стояла в кізяхах, і сум пройняв Андрушку, — він кинув вила й промовив:

— Хай йому біс — ще й сам загрузнеш у цьому болоті нашої темноти та некультурности, — і пішов до сельбуду.

Батько уздів його, коли він уже був далеченько, стиснув кулак і посварився вслід.

— Дуже ти в мене здоровий вродився, сукин син, як воляка, а то я тобі приклав би оцю „ініціативу“, — і батько показав Андруші здоровсний кулак.

ГИНУТЬ ТРАДИЦІЇ

Що мене на бюро викликали, попередження робили, то, братці, не первина мені.

А те, защо мене викликали, защо попередження робили, то тут, як роздивиться добре — навіть боляче стає.

Бо на бюро викликали мене за матір мою, звичайну позапартійну матір. От через це й досадно до неможливости.

Щоб висвітлити це питання, я вам, товариші, докладно про це розкажу.

Почалось це через батьків моїх, а треба вам зазначити, що батьки мої народ темний, несвідомий — ніяк собі теорії походження людини уявити не можуть. І через те в мене з ними змички немає, дискусії палкі відбуваються і конфлікти щодня виникають.

Як почнемо з матір'ю дебати, так, здається, не в хаті я, а вроді на сесії.

Ну, добре, — кажу — мамо, хай ваш Бог всемогутній, хай вездісущий, а безсилий він проти мене. Матері Божій можу очі виколупати, і нічого мені він не зробить. Хоч зараз давайте спробую — на факті даведу.

А то Бог уніманія не звертає на тебе, бачить — дурень ти не виправимий. А Матір Божу торкни тільки, то кочергу на голові твоїй зламаю, на цурупалки поб'ю! — хвилюється матір.

От і розсудіть, братці, ну, як ти в таких умовах робити будеш.

Ну, це хай дискусія, а то й у мирному оточенні життя немає — пакость тобі всяку строїть, на конфлікти нариваються.

Ось вам факт:

Купив я гальстух собі — не ходити ж мені розхристаним. Прокідаюся ранком у неділю, одягся, кинувся до гальстуха — немає гальстуха, туди — сюди — немає. У нутрі в мене похолонуло. Вибіг із хати, гульк — мати корову доїть і моїм гадьстухом... підперезана. Крикнув я тут голосом не своїм:

— Що ж це таке, мамо? Чого ви на конфлікт напрошуєтесь? Навіщо гальстух мій спаскудили?!

А вона спокійно:

— Прости, сину, я думала: шворка негодяща, шукала собі мотузку підперезатись, а вона мені на очі потрапила. Та якби я знала, то хіба б я допустила? Та воно й нічого, я його не зіпсувала, ось тільки корова хвостом трохи закаляла.

Не встиг я цей, товариші, конфлікт ліквідувати, як інший настиг.

Перед Великоднем я портфель собі у Тишки-спекулянта купив. Думаю, пошлють кудись доповідь робити — книжки в портфель і гайда, і тобі зручно, і книжки не тріпаються: одне слово — режим економії.

Оддав я за портфель той квочку возулясту та пшона клунок. Це лише сказати легко — віддав. Аж упрів, поки дотаскав до Тишки пшоно вночі та цілий тижасень тремтів, бо мати по всьому кутку бігала, квочку шукала та голосила:

„Не квочка, а золото, думала підсипати, а наче у воду пірнула — з гнізда пропала“.

Ледве заспокоїв я її:

— То, кажу, мамо, не інакше, як тхір її задавив. Не плачте, я пастку поставлю.

Так от через портфель отой і конфлікт знову виник. Одного разу кинувся я до портфеля, а його немає, я до матері:

— Не брали, кажу, часом портфеля — такого, мов, і такого?

Змалював, який він є.

— А, сину, отієї торбинки, що з заціпкою збоку. Та я, голубе, батькові в неї на поле горішків насипала! — мати мені.

Аж у вухах у мене після цього задзвонило.

„Поки ж це буде, поки страждати мені“?

І на Великдень не втримав я. Тільки мати стала навколяшки, а я на голос комаринського:

— „Святися, святися, новий Єрусалиме, слава бо Господня на тобі возсія“.

Та навприсядки по хаті...

Дивлюся: встає мати, перехрестилася та до мене:

— Ти комсомолец?

— Конешно, — кажу, — не те, що ви, вік позапартійною доживаєте!

— Так ти, — каже, — коли комсомолец, так і роби, іророва душа, по-комсомольському, а то я на тебе, сучий сину, заяву подам!

А мені, братці, весело:

„Куди тобі“, — думаю, — „душа твоя позапартійна, до бюра сікатися, хто тебе ще й пустить“.

А що ж вийшло?

Ех, товариші! За якусь позапартійну матір страждати доводиться.

Як не кажіть, а гинуть наші славні традиції, гинуть.

„ПОЛОВА ПРОБЛЕМА“

Коли Олексій Курочка побачив хатки села свого, де він уперше світ побачив і командировку на робфак одержав, — радісно закалатало серце Альошине.

Став „лицем до села“, комір розстебнув, три значки витяг. МОДР'у на лівий бік почепив, значок Аерохему на правий, а Лікнеп посередині. Далі на село глянув сумно і зітхнув:

— Темнота велика, роботи непочатий край, — промовив сам до себе й увійшов у село.

Радо зустріли дома Альошу, а хлопці — товариші:

— Дайош тепер, Альоша, доповіді.

Альоша поважно:

— Зробимо, все зробимо!

У неділю біля сельбуду об'яву селяни читали:

УВАГА

У сельбуді ввечері буде:

ПОЛОВА ПРОБЛЕМА

зробить її товариш

Олексій Гаврилович Курочка

— П-о-л-о-в-а про-бле-ма, — читає дядько Панас і запитує:

— Що воно за „проблема“ з половою?

— Це по-советському любов так називається, — пояснює Іван Микеша, комсомолец.

Увечері в сельбуді повно: хлопці, дівчата понасходились. Вийшов Альоша, тези перед себе поклав:

Товариші! Якщо глянемо на полову проблему з боку діалектичного матеріалізму, взявши під кут зору сучасні економічно-суспільні відносини дівчини з хлопцем, то ми, товариші, скажемо, що й досі в нас лишилося багато буржуазно-інтелігентсько-міщанських традицій. У нас, товариші, як посидів з дівчиною, то такого наговорять, що тільки

держись. А як дівчина дитину приведе, тоді хоч погибай, а це невірнo, що ми, товариші, так на цей факт дивимось, бо взагалі: діти — квіти майбутнього...

Далі Альоша почав таке казати, що й дівчата червоніли й хіхікали в хустки, а хлопці горнулися до дівчат і шепотіли на вухо таке, від чого дівчата ще більше прискали сміхом.

Кінчати доповідь Альоші не пощастило. У кутку хтось засопів, далі щось гупнуло, а ще далі:

— Ти чого, барбос, до моєї дівчини лізеш?

— А тобі яке діло, може я хочу проблему розв'язувати!

Всі посунули в куток і Альоша почув:

— А, так ти проблему з моєю дівчиною розв'язувати будеш, своєї тобі мало?!

— Та бий, я його знаю! — вигукнув хтось басом.

Усе злилося до купи, було чути вигуки й важке гупання.

Альоша присів під стіл.

— А де той гад, що проблеми навчає? — заревів десь близько ображений голос.

Альоша порачкував під лавами до дверей. — Пом'ятій, насилу надвір вискочив, чорний „реглан“ Альошин був розпанаханий.

„Темнота ж, та все на плечі наші“, — думав він і, як вітер, летів додому.

НА ГРУШІ

Повечерявши, Гриша Чухрай вийшов за ворота і глянув у бік сельбуду. Там уже горів вогник.

„Встигну ще на політчитанку“ — подумав він і шугнув на город. Далі через тин — у сусідній садок і бур'яном тихенько до груші.

Ледве зліз на вершок, ще і груші не встиг зірвати, аж у дядька Кліма на току рипнули ворота. В одну мить був би долі, коли б клята сорочка не зачепилася за сучок. Смикнув раз, удруге — дирчить, а не пускає. А дядько Клим уже ось — біля садка. Гриша принишк.

Дядько, поважно пихкаючи цигаркою, увійшов у садок. Пройшов біля дерев, підібрав кілька червоних яблук та груш, а потім повернувся й сів... під грушею, на якій сидів Гриша.

У Гриші затьохкало і похололо серце, а далі всього морозити почало, бо дядько Клим на всеньке горло гукнув:

— А цю-цю, Лапко, на!.. Цю-цю, Лапко! — Потім невдоволено, але тихше: — Повіявся сучий пес...

У Гриші відлягло трохи від серця. Проте сидів і поворухнутись боявся.

В сусідньому саду хтось кахикнув. Дядько Клим упізнав кумів голос:

— Вечір добрий, Тихоне! Доглядять вийшли?

— Доброго здоров'я... Та вийшов, бо як не вийдеш, то й з гіллям обнесуть.

Тихон підійшов до сусіда й сів з ним під грушею.

— Да, народ тепер повівся нехороший. Нащо вже комсомольці і ті нишпорять по садках, — мовив далі Тихон.

„А ти хоч одного застав у садку, що ти язиком тріпаєш“? — подумав про себе ображено Гриша.

— Та хіба такі не обнесуть, як от Грицько Чухраїв, — додав Клим.

„Огака чортяка, ще й ляпає“, — обурювався в думках Гриша.

Було досадно, а словом обізватись не можна. Доводилось сидіти й мовчки обурюватись:

„Ну, й народ. Як ти з ним житимеш? Пів клунка яблук усього нарвав, а він тобі з гіллям обніс, — перекиривляв Тихона.

Сидіти ж було незручно. Одна нога залякла, друга отерпла, — а поворухнутись страшно. Куми все балакали.

„Хоч би спати лягали, або що,“ — вже зі злістю подумав Гриша. — „До сельбуду так і силою їх не затагнеш, — спати хочеться, мовляв, — наморилися, а під грушею, бач, до півночі базікати можна... Ніж ото по-дурному патякати — пішли б краще до сельбуду та газету почитали, взнали б, що на світі діється. Он Пілсудський авантюру готує, а вам

за вухом не свербить. Натури дрібновласницькі... За грушу ту нещасну ладні до ранку сидіти..." — Мало не промовив уголос обурений Гриша. Але, згадавши своє нелегальне становище, прикусив язика і гірко подумав:

„От і будуї з такими соціалізм та ще в одній країні, коли він за грушу цілу ніч не спатиме!“

А куми балакали. Поговорли про косовицю, про молотьбу, а далі повели розмову про непорядки в сільраді.

Гриша мало не плакав:

„Бач, розбалакалися. Диви, які речисті, а на зборах, так і слова не доб'єшся“.

І вже аж перед світом пішов Тихон у свій садок, а Клим закутався в сіряк і захріп під грушею.

Тоді Гриша тихенько зліз з груші, переступив через сонного Кліма і з докором промовив:

— А ще середняк — центральна фігура нашої економіки — натура ти дрібновласницька!

Потім через тин і додому.

Надворі світало.

НАДЗВИЧАЙНІ ЗБОРИ

Пізно повернувся Яша Походенко з сельбуду.

Відчинив він хвіртку, увійшов у двір і став здивований.

Двері в хлівах поодчиняно, худоби немає, а з кошари чути спокійний і наче знайомий голос:

— Товариші Кукурікало та Крутороженко, прошу зайняти свої місця.

Тихо, тихо навшпиньки підійшов до кошари Яша, глянув і завмер — волосся на голові заворушилося й наїжилось. Протер очі — ні, таки не ввижається. Дивну картину побачив Яша.

Серед кошари, навколо ясел, стояла, сиділа й лежала вся його худоба.

Недалечко на поламаній драбині сиділо всептаство, трохи збоку стояли стрижені вівці, похиливши голови, і тремтіли від холоду, біля ясел лежала свиня з малими

замурзаними поросятами — поросята жадібно кувікали. Оддалік тулилася худа корова Манька з миршавим телятком, а поруч неї кобила, а за кобилою кінь — білокопитий.

Поміж худобою походжав пес Сірко і бубонів щось, помажуючи хвостом.

На розсішку вгорі примостився кіт Васька й накручував лапою свого вуса.

А серед кошари за яслами сиділи віл круторогий та півень.

Раптом віл підвів свою голову, позирнув на всіх і, стукнувши ратицею, поважно промовив:

— Товариші, надзвичайні загальні збори всього колективу худоби і птаства двору Яші Проходенка вважаю відкритими.

Порядок денний:

1) Доповідь тов. Білокопитенка на тему: „Зима і наше становище“.

2) Поточні справи.

В кого є які додатки?

— Немає! — хрюкнула свиня.

— Немає! — муркнув кіт.

— Так-так! — закахкали качки.

— При-ри-ри-нять! — гуркнув Сірко.

Віл знову стукнув ратицею об дошку і промовив:

— Слово для доповіді має тов. Білокопитенко.

Наперед вийшов кінь.

— Шановні громадяни, худобо з двору Яші Походенка. Надзвичайно тяжке становище примусило нас зібрати загальні об'єднані збори. Вже рік, як хазяїнує наш новий хазяїн, Яша Походенко, вже рік, як немає нашого старого хазяїна. Ми раділи тоді, товариші, гадали, що починається нове життя, гадали, що новий хазяїн почне господарювати так, як це він на словах старому своєму батькові казав і про культурність у господарстві, і про чотирициля, і про „фюрдзона“. Казав він тоді, що годувати нас треба в хлівах сухих та чистих і що напувати не слід нас узимку водою льодовою. Ех, дорогі товариші, не справдились наші надії, — даремно ми раділи. Ось чим годує нас Яша, хазяїн новий наш.

І кінь показав зборам пучечок торішньої соломи та прілої осоки.

Яша почервонів і подумав: „От сучий син — з фактами виступає...“

— Та тільки те й знає, що по сельбудах ходить та серед ночі додому повертається.

Ящі стало ніяково, і він подумав:

„Чудаки, може в мене нагрузка...“

А кінь все казав та факти наводив.

Палко промовляв кінь Білокопитенко, краяв словами серця слухачів. Сильно казав, — деякі навіть плакали.

— А в чому нас держить Яша, господар наш. У хлівах, товариші, немазаних, вітер свище, холод нестерпний, а ми стоїмо, терпимо — в кізяхах по коліна. Гляньте на корову Маньку. Йй, братця, соромно й по вулиці пройтися, сусідькі корови на сміх здійсмають. А на зміну нашу погляньте. Ех, товариші, гірко-тяжко говорити. Зміна наша хира, немічна й замузнана, негодяща наша зміна. Та хіба в таких умовах, в такому оточенні, що путнє й вийде?

Яша побачив, як корова Манька, зітхнувши, втерла сльозу й лизнула своє телятко; хлигнула й свиня, а далі хрюкнула:

— Ох-хо-хо! горенько наше.

— Зима йде, товариші, — палко мовив кінь, — холод і метелиця. Треба рішуче поставити питання про наше становище.

— Хай живе теплий хлів! — Хай живе добра мішанка!
— Хай живе поліпшення нашого життя!

Кінь схвильовано відійшов убік.

Надзвичайні збори тривали далі.

Виступив віл Крутороженко, нарікав на Яшу, докоряв його, нехазяїном уживав.

Яша стояв, мов на жарниках, і червонів, як півонія.

Виступила корова Манька і промовила:

— Дорогі мої товариші, дайте й мені від жіноцтва слово мовити. Вірно сказав товариш Білокопитенко, все вірно, так не можна далі. Ось я, наприклад, вагітна ходжу, телятка

чекаю, чистоти мені треба, мішанки з борошном, хлівця тепленького, то й приведу я телятко гарненьке, то й буде зміна путяща. А якні у мене, товариші, хлів? Ех, братця, і говорити соромно. І правду каже товариш Білокопитенко, вчора таки дійсно корови сусідські насміхалися: „Чого це ти, Манько, все в кізяках ходиш? Чи може це культура потребує, бо в тебе хазяїн усе про культуру балакає?“ Дорогі мої товариші, мало з сорому я не згоріла. А як молочка, то дай. Та щодня дай. Що я йому, ферма молочна? Нагодуй мене, тоді й молоко требуй!

Після Маньки Сірко, крутнувши хвостом, слово взяв.

— Товариші, це дурниця. Нащо нам до господаря звертатися? Живи, як хочеш, їж, що хочеш, — незалежність перш за все! Кидай роботу, на чорта вона нам!

— Подумаєш, самостійник знайшовся, — хрюкнув з свого місця кнур.

Віл суворо стукнув ратицею і гукнув:

— Товаришу Хрюкало, прошу з місця не хрюкати і взагалі реплік не подавати!

Коли вже всі висловилися, взяв прикінцеве слово кінь і сказав:

— Товариші, багато говорити не доводиться. Думка всіх ясна й одностайна. Правда, тут виступав товариш Сірко, заклинаючи до незалежності, так би мовити, до анархізму. Та цей виступ ми повинні рішуче засудити, бо хто такий товариш Сірко? Це, товариші, здеклясований тип, люмпен-пролетаріят, який фактично ніякої роботи не виконує, одірвався од маси, бігає по чужих дворах, нишпорить та з сусідськими сучками шури-мури розводить.

— Прошу мене, як особу, не чіпати і не обр-р-ажати! — гаркнув Сірко.

— Тут, товаришу, нічого ображатися! Все одно ми й анархізм суворо відкинемо, — Мовив кінь. — Моя пропозиція така: піти гуртом до господаря і заявити, що надалі так жити не можна.

— Правильно !!!

— Так-так-так !!!

— Угу !!!

Замукали, заревіли, закахкали всі присутні. Худоба рушила з кошари. Похолонуло все у Яші.

— Хазяїн! — заіржав кінь, уздрівши Яшу.

— Ех, хазяїне! — мукнула корова.

— Тягни з нього чоботи! — ні з цього ні з того хрюкнула свиня і схопила Яшу за ногу.

„Пропав“ — подумав Яша, здригнув, скрикнув і... прокинувся.

Біля нього стояла його мати й казала, хитаючи докірливо головою:

— Ех, хазяїне, хазяїне, чоботи хоч скинь.

Яша радісно зітхнув і пригадав, що прийшов пізно з сельбуду і заснув, не роздягаючись.

Потому потягся солодко, позіхнув і подумав:

„Находишся, набалакаєшся про всяку всячину, то воно й сниться“.

Далі встав, вийшов з хати і хотів був іти до сельбуду та, глянувши на коня й на корову, що стояли в кізяках, почервонів і промовив:

— Треба так вичистити, а то воно дійсно...

Е Х !

— А знаєте, тату, що я оце думаю, — запитав Сашко в батька, рушаючи додому від засіяної нивки.

— А хіба я в твоїй голові був, по чім же я знаю, що ти думаєш, — відповів стомлено батько.

Сашко зітхнув і промовив з жалем:

— Я оце думаю, тату, що зерно ми з вами перевели, — здря руками ниву засіяли.

— А ти б її ногами засіяв, — байдуже порадив батько.

Сашко підсунувся ближче й хитнув головою:

— Я оце, тату, мовчав-мовчав, а оце вже й мовчати не можу — душа болить, дивлячись на отаке хазяйнування. Я знаю, — посміхнувся Сашко, — як ви на мене дивитесь —

мовляв, сопляк, ледар, барбос і таке інше, ходить там по всяких гуртках та язиком ляпає, як праником, а діла чортма з нього. Звичайно, ви помиляєтесь, та це й природно, бо людина ви, тату, стара, консервативна, тому і я не казав нічого до цього часу, щоб відносин наших не загострювати, мовчав, мовляв, що ж із вас далі буде. І що ж я побачив? Надійшла весна, думаю, будете зерно очищати, коли ні, ви й словом не обмовились. Ви знаєте, думав я, що землю краще обробите — ви не обробили, думав — сіялкою засіяти, а ви руками засіяли. Тату, як тяжко було мені дивитися, як ото ви зерно кидали. Дивлюся, а серце кров'ю обливається, бо пропало зерно, пропала праця, хліб пропав, голодні будемо на ту зиму сидіти, бо й того не зберемо, що висіяли.

Батько глянув на Сашка, покрутив нетерпляче батоном і мугукнув, та так, що в Сашка і серце тьохнуло:

— Я тебе не зберу!

— Звичайно, не зберете, даю голову на одсіч, що не зберете! — запалився Сашко. — Бо куди ви зерно кинули? В землю суху, необроблену: впало те зернятко бідне, пити хоче, вогкості йому дай, а її немає, бо посуха, можливо, буде, та не тиждень, та немає й два — і зійде воно немічне, — факт, що половина вигорить!

— Я тебе вигорю! — знову озвався батко.

— Даю чесне комсомольське слово, що вигорить! — образився Сашко. — Не вірите, ось побачите. Та мало того, що вигорить, — зерно нікуди не годитиметься, бо ви його не очистили; з куколем посіяли, а ви знаєте, який ото кукіль, його тільки в землю кинь, тоді пропадай, хлібець — заб'є.

Сашко промовчав трохи і вже тихше казав далі:

— Отоді і наслідки побачите. Сумні, тату, наслідки будуть, хліба до Різдва не хватить, корму худобі не вистачить, організм у неї послабне, а там хвороба, можливо, яка прикинеться, не витримає тую хворобу організм слабкий худоб'ячий — дриг-дриг, припустімо, корова ногами, і немає ковови — немає молока. А там, гляди, і кінь дриг-дриг — немає коня, нічим хазяйнувати — розорилось хазяйство. Та

й нам не краще — ви, думаєте, хліб із куколем дуже пользовита штука, — зовсім ні, тату, я це все в гурткові проходив і знаю, попоїєте ви ото тиждень такий хлібець із куколем — нічого, а далі щось у вас у животі колоти почне, а далі корчити стане вас, місця ви собі не знайдете — болі неймовірні, а потім здригнете, раз, раз, у крайньому разі, три, ікнете — й нема.

Батько одсунувся, глянув злякано на Сашка, потім:

— А так, ти, сучий сину, смерти моєї хочеш, так, значить, помирай, батько?

Сашко аж руками плеснув:

— Ну, хто ж каже: помирай. Ви ж думки моєї, тату, не перекручуйте, хіба я кажу, що обов'язково помрете, — можливо. Запевняти не можна, але... все може бути, ви не дивіться на це радісно, бо це таке діло — тріп-тріп — і немає вас.

— А, так, значить, мене немає, — підвівся батько.

— От ви знову, тату, хто ж каже, що немає? Можливо, що не буде.

— А, не буде... Злазь із воза, падло!

Батіг батьків пройшовся по спині, і Сашко миттю опинився долі.

Через півгодини батько в'їжджав у село, а позаду віддаля йшов Сашко, похнюпивши голову, і бубонів незадоволено:

— От і побалакай з таким — ти йому слово, а він тебе пужалном. Ех!

ОПОВІДАННЯ ЦАПА БОРОДАТОГО

Коли чутка про конкурс на найкращого молодого господаря облетіла увесь двір, Цап Бородатий, жуючи пучечок сіна, промовив:

— Була, братці, мені з цим конкурсом рахуба!

Між худобою Цап Бородатий уславився, як добрий промовець і дотепний оповілач. На загальних зборах ніхто так не вмів будувати своєї доповіді, розсмішити присутніх сміховинкою або кинути з місця дотепну репліку, як він.

Все жіноцтво в дворі було закохане в нього, а до того ж він був нежонатий, бо в селі не було жадної порядної кози.

Зачувши про пригоду, худоба почала прохати його розповісти її.

Цап Бородатий було почав відмовлятися, а потім згодився і, оточений колом своїх товаришів, ліг зручніше на соломі й почав своє оповідання:

— Трапилась ця історія з моїм колишнім господарем Яшею Трьохполкою: було це так, щоб вам і не збрехати, років два тому.

Цап Бородатий не даремно вславився добрим красномовцем, він так барвисто й захопливо розповідав пригоду, що за весь час його промови ніхто й слова не промовив, навіть кнур Кирпатий, що був надзвичайно товстий і мав п'ятнадцять пудів живої ваги й під час доповідів голосно хрюкав, за що одержував завжди сувору догану від голови зборів, тепер лежав, заплющивши очі, і лише час од часу легенько похрюкував.

Про овечок і говорити не доводиться, вони висолопили свої прозорі очі й боялися прогавити хоч одно слово любого Цапа Бородатого. На зло своїм баранам вони були всі, як одна, закохані в Цапа.

— Господар мій був прекрасна людина, — мовив далі оповідач, — він мав неабиякий талант красномовця, навіть я, що чув чимало на своєму віку красномовців, ідучи з пасовиська мимо сельбуду, часто зупинявся й годинами слухав палкі промови Яші про шестипілля, про інтенсивні культури, про раціоналізацію сільського господарства і про шляхи соціалізму. Господарство Яші було не дуже велике — кінь Сухоробрний, корова Мелашка, вівця Бирка та я. Яша мав дванадцять нагрузок і тому не міг як слід узятись за своє господарство, і нам частенько доводилось бути ненапованими й голодними, але це не заваджало бути мені з Яшею добрими друзями. Яша був палкий фізкультурник, а з мене, як вам усім добре відомо, теж непоганий спортсмен, і ми часто з ним влаштовували змагання: ставши рачки серед двору,

намагалися звалити один одного додолу. Між іншим, ні трішки не хвастаю, коли скажу, що я частенько з цих змагань виходив переможцем, бо мушу зазначити, як не кріпка була голова в Яші, вона все ж таки була далеко слабша за мою. За ці змагання нам від матері Яші доводилось зазнавати багато неприємностей. Яшу мати взивала „дурноголовим барбосом“, „наказанієм Господнім“, а мені просто чухрала боки лозиною.

Цап Бородатий зробив невеличку павзочку, хлиснув води з відерця і знову мовив далі:

— І от, дорогі мої товариші, прокотилася в селі чутка, що десь якась там газета влаштовує конкурс молодих господарів. Я помітив, як Яша засмутився і цілими днями чомусь ходив, похнюпивши голову. Потім засів за книжки й не виходив з хати: писав щось, зазираючи раз-у-раз у книжку. Минуло чимало часу — про конкурс уже й забули. Коли це одного чудового ранку я, вийшовши прогулятись за ворота, побачив, як до нашого двору чимчикують три постаті; одна постать була, як коліно, лиса, і тримала в руках фотографічний апарат. Вони підійшли до воріт і запитали здивовану Яшину матір:

— „Де тут можна побачити досвідне господарство Яші Трьохполки?“

— Дорогі товариші, я сам не з полохливих удався, але, зачувши отаке — похолов од ляку. Мати, мабуть, не розчувши, в чому справа, забожилася, що досвідок вони ніколи не держали, а на господарство хай собі дивляться, скільки хочуть. Я стояв ні живий, ні мертвий, та й господареві моему було, мабуть, не ліпше, я лише побачив, як він злякано шугнув у лози.

„Ану, будь ласка, покажіть нам свої шльонські вівці“, — звернули люди до матері.

— Здивована мати вигнала з кошари свою єдину вівцю Бирку. Троє незнайомих людей зблідли, коли побачили її. І ви зблідли б, коли б, замість шльонських овець, побачили засмоктану, всю у бубурішках Бирку, з якою навіть сусідські

вівці знатися не хотіли і здіймали на сміх, коли вона з'являлася на вулиці. Я не знав, де мені з сорому подітися. А коли мати ще показала Сухореброго та корову Мелашку, трое людей скрикнули:

— „Та невже це господарство Яші Трехполки?! Та хіба це не про нього писано? Хіба це не він так господарює, хіба це не про нього вся округа балакає, вихваляє й пишається?“

— Я нічогісінько не розумів і розгублено дивився на незнайомих гостей, що обурено матлали газетою. Мати Яші тремтіла злякано, як лист дерева восени, вона не знала, що сказати схвильованим незнайомим гостям, бо не розуміла, за що вони так обурилися. Щоб вийти з такого неприємного становища, я підійшов сміливо до гостей, чемно вклонився й зазирнув у газету. В газеті посередині вміщений портрет Яші. Я глянув ближче. Боже мій, що я там побачив: у газеті було написано, що він, Яша, поставив своє господарство на культурні рейки, замість трипілля завів шестипілля, буцім то корови в нього всі симентальські, вівці шльонські, свині англійські. В статті було повно прикладів та цифрових даних. Далі я вже не міг дивитися, бо я чесний цап і не міг простити Яші такої брехні, такої ганебної вигадки. Я глянув востаннє на рідне подвір'я; серце мені переповнилося жалем. Мені було неймовірно болюче, що мій товариш, друг, якого я так поважав, з яким я проводив найкращі хвилини свого життя, поділяючи радість і горе, отак міг набрехати, отак міг осоромити себе і своє подвір'я... Коли я покидав подвір'я, я довго дивився, прощаючись з рідною оселею, де я зріс, де вперше світ побачив, — серце мов розривалося од болю. Я переміг себе — глянув востаннє й подумав:

„Ех, Яша, нещасний ти, не можу я жити в одному дворі з таким, як ти, прощай, дорогий мій товаришу!“

І я пішов геть із двору, пішов назавжди.

Цап Бородатий замовк. Вражені слухачі теж мовчали. Лише кнур Кирпатий повернувся на другий бік і промовив обурено:

— Да, бувають же на світі такі свині!